การศึกษารูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างพระพุทธรูปศิลปะพม่า – ไทใหญ่ ที่ปรากฏในนครลำปาง

"The Format and Techniques of Creating Burmese – Shan Buddha Image in Nakhon Lampang"

ฐาปกรณ์ เครือระยา*
Thapakon Kruaraya

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง "รูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างพระพุทธรูปศิลปะพม่า – ไทใหญ่ ที่ปรากฏในนครลำปาง" มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมรูปแบบและลักษณะของพระพุทธรูปที่มีพุทธศิลปะแบบพม่า – ไทใหญ่ เพื่อจำแนกประเภทและอายุสมัย รวมไปถึงเทคนิควิธีการสร้างของพระพุทธรูปศิลปะพม่า – ไทใหญ่ ที่ปรากฏในนครลำปาง เพื่อนำมาวิเคราะห์พุทธศิลปะ ทางด้านคติความเชื่อ เทคนิคการตกแต่ง รวมถึงลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปสกุลช่างพม่า-ไทใหญ่ ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จะสามารถนำไปใช้ในการสร้างและอนุรักษ์ รวมถึงผลักดันให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ลักษณะการวิจัยเป็นเชิงคุณภาพสำรวจลงพื้นที่ซึ่งมีวิธีการศึกษาในเชิงปฏิบัติการร่วมกับคนในชุมชน ทั้งการสอบถามรายละเอียดสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม พร้อมทั้งทำการสำรวจ บันทึกภาพรายละเอียดต่างๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ช่วงอายุ กลุ่มช่าง และเทคนิคการสร้าง

ผลการศึกษาพบว่าพระพุทธรูปศิลปะพม่า – ไทใหญ่ ที่ปรากฏในนครลำปางมีเทคนิคในการสร้างรวมทั้งสิ้น 7 เทคนิค คือ 1) งานแกะสลักด้วยไม้ 2) งานแกะสลักหินอ่อน 3) งานหล่อโลหะ 4) งานปูนปั้น 5) งานปั้น-กดพิมพ์รักสมุก 6) งานแมนเพียยา (เทคนิคเครื่องเขิน) 7) งานสาน (พระเจ้าอินทร์สาน) จากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ทำการสำรวจ จำนวน 13 แหล่ง(วัด) ซึ่งจากการเก็บข้อมูลทำให้สามารถจำแนกประเภทและอายุสมัยออกเป็นช่วงพุทธศตวรรษ ซึ่งพระพุทธรูปศิลปะพม่า – ไทใหญ่ ปรากฏตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 รวมทั้งได้รวบรวมรูปแบบและลักษณะของการประดับตกแต่งพระพุทธรูป อันเป็นเอกลักษณ์ของสกุลช่างพม่า – ไทใหญ่ ที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและเข้ามาทำกิจการป่าไม้ในลำปางสมัยนั้น ทั้งนี้ขอมูลดังกล่าวได้นำมาวิเคราะห์ตีความการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านคติความเชื่อ เทคนิคการตกแต่ง รวมถึงลักษณะของพระพุทธรูปศิลปะพม่า – ไทใหญ่ ที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้นั้น สามารถนำไปใช้ในการสร้างและอนุรักษ์ รวมถึงผลักดันให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในอนาคต

นอกจากนี้หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้าไปให้ความรู้ ความเข้าใจในการอนุรักษ์รักษาพุทธศิลปกรรมดังกล่าว ชี้ให้ชุมชนเห็นคุณค่าและความสำคัญ เพื่อเป็นการปลุกจิตสำนึกรักและหวงแหงมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตน ซึ่งในอนาคตชุมชนอาจจะเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุและเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม โดยชุมชนสามารถนำองค์ความรู้เพื่อเป็นฐานข้อมูลเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: พระพุทธรูปศิลปะพม่า – ไทใหญ่ ในนครลำปาง

---

* อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง

Abstract

A study of "The Format and Techniques of Creating Burmese – Shan Buddha Image in Nakhon Lampang" has an objective to collect the forms and appearances of the Buddha image in Burmese – Shan art to classified category, period and creating technique of them. Then analyze the Buddhist art about beliefs, decorating techniques including the special appearance of Burmese – Shan style Buddha Image. The knowledge about this can use for creating the new one, conservation and push up them to be the local cultural heritage. This qualitative research field study used a survey through workshop with local people in the community and an individual and focus group interview. Then, recording and analyze their periods, craftsmen and creation techniques.

The study result showed that Burmese - Shan Buddha Image in Nakhon Lampang have seven creation techniques: 1) Wood Carving 2) Marble carving 3) Metallic Casting 4) Stucco 5) sculpture - the printing press 6) Man Pia Ya (Lacquerware Technique) 7) Bamboo Weaving (Phra Chao In Sarn) from the cultural heritage surveying of 13 temples. The total information can be classified category and period of the Burmese - Shan Buddha art appearance since the late of 24th to early 25th of Buddhist century and this is the collection of unique identity format and Buddha image decorating techniques of Burmese-Shan craftsman who evacuate to settlement to work in forestry concession in Lampang at that time. This information was analyzed and interprets about the changing of beliefs and decorating techniques including the appearance of the Buddha image in each period. These will be the wisdom for Buddha image creation, conservation and push up them to be the local cultural heritage in the future.

In addition, the related organizations should educated local community about Buddhist arts conservation and suggest them the values and significant, Strengthen conservative awareness of their own cultural heritages. In the future, local community may register their antiquities to be the national antique collection and cultural heritage site by using these research databases for management.

Key words: Burmese - Shan Buddha Image in Nakhon Lampang.

บทนำ

พระพุทธรูป หมายถึง รูปที่สร้างขึ้นแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อกราบไหว้บูชา อาจใช้การแกะสลักจากวัสดุต่างๆ เช่น ศิลา งา ไม้ หรือวัสดุอื่นๆ นอกจากนี้ยังอาจใช้การปั้นหรือหล่อด้วยโลหะก็ได้ โดยทั่วไป คำว่า พระพุทธรูปมักจะหมายถึง รูปขนาดใหญ่พอที่จะวางบูชาได้ สำหรับรูปขนาดเล็กมักจะเรียกว่า พระเครื่อง อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแบบสามารถเรียกว่า พระพุทธรูป ได้เช่นกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปนั้น นอกจากจะสะท้อนถึงความงดงามทางศิลปะแล้ว ยังมีความสำคัญในแง่ที่เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนต่างๆ อีกด้วย ดังที่ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี กล่าวว่า

“... วิธีการในการสร้างพระพุทธรูปนั้นยุ่งยาก ลักษณะความสวยงามทางศิลปะอย่างเดียวยังไม่เพียงพอเพราะเหตุว่า รูปที่ทำขึ้นตามอุดมคตินั้น ต้องนำให้เข้าถึงแก่นของคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาดลบันดาลให้มีรูปขึ้น ไม่ใช่ว่ารูปร่างนั้นแสดงถึงรูปร่างที่แท้จริงของพระพุทธองค์...”

การสร้างพระพุทธรูป จึงมีที่มาที่ไปเกี่ยวกับแนวคิดคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างแยกไม่ได้ ซึ่งตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์แม้ไม่ปรากฏชัดว่ามีการสร้างพระพุทธรูปในสมัยพุทธกาลหรือไม่ แต่มีการกล่าวอ้างถึงตำนานการสร้างพระพุทธรูป คือ ตำนานพระแก่นจันทน์ ซึ่งมีรายละเอียดที่แสดงให้เห็นที่มาสำคัญของการสร้างพระพุทธรูป ดังที่สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวไว้ว่า “..... เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าไปเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และพระองค์ทรงจำพรรษาอยู่สามเดือน พระเจ้าประเสนชิตแห่งกรุงโกศลราษฎร์มิได้เห็นพุทธองค์เป็นเวลาช้านาน เกิดความระลึกถึงจึงตรัสให้ช่างสลักรูปพระพุทธองค์ด้วยไม้แก่นจันทน์แดงประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พุทธองค์เคยประทับ ครั้นเมื่อพระพุทธองค์เสด็จจากดาวดึงส์มายังที่ประทับ พระแก่นจันทน์ลุกขึ้นปฏิสันถารด้วยพุทธานุภาพแต่พระพุทธองค์ ทรงห้ามเสียและตรัสสั่งให้รักษาพระแก่นจันทน์นั้นไว้เพื่อเป็นต้นแบบอย่างของพระพุทธรูป ซึ่งสร้างกันต่อมาภายหลัง แต่เข้าใจว่าเรื่องดังกล่าวเป็นงานเขียนในชั้นหลัง.....”

จากตำนานนี้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปในอดีต เริ่มจากความระลึกถึงพระพุทธเจ้า เมื่อไม่ได้เห็นพระองค์จริงของพระองค์จึงสร้างองค์แทน คือ พระพุทธรูปขึ้นมา ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น การระลึกถึงพระพุทธเจ้าจัดเป็นกรรมฐานข้อหนึ่งที่เรียกว่า “พุทธานุสสติกรรมฐาน” ซึ่งเป็นการน้อมจิตระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเพื่อให้จิตมีความสงบ

อย่างไรก็ตาม ในยุคแรกนั้นยังไม่มีพระพุทธรูป หากแต่เป็นสิ่งของที่เป็นเชิงสัญลักษณ์มากกว่า ดังเช่นหลักฐานทางโบราณคดีเช่น ธรรมจักรและสถูปเจดีย์ที่ปรากฏ ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชและไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงว่ามีการสร้างพระพุทธรูปในสมัยนั้นเลย ทั้งนี้สิ่งต่างๆ ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าในยุคแรกเริ่มอาจมาจากแนวคิดเรื่องเจดีย์ 4 ได้แก่ คือ ธาตุเจดีย์, ธรรมเจดีย์, บริโภคเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์

นอกจากการระลึกถึงพระพุทธเจ้าที่เป็นเหตุให้มีการสร้างพระพุทธรูปแล้ว แนวคิดอย่างหนึ่งที่เป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาก็คือ การบูชา ซึ่งตามหลักมงคลสูตรนั้น ได้อรรถาธิบายถึงบุคคลและสิ่งที่ควรบูชาไว้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติตาม เมื่อไม่มีพระพุทธเจ้าดำรงพระชนม์อยู่ พุทธบริษัทที่มีศรัทธาต่อพระองค์จึงได้สร้างองค์แทนขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องสักการะบูชานั่นเอง

แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับ “การสร้างพระพุทธรูป”

งานศิลปกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ปรากฏภายในศาสนสถานแบบพม่า – ไทใหญ่ในเมืองลำปางคือพระพุทธรูปแบบพม่า ที่มีความพิเศษและมีรูปแบบที่ชัดเจนน่าสนใจ

สรยุทธ ชัยดรุณ ได้อธิบายถึงพุทธศิลป์แบบพม่าในเมืองลำปางไว้ว่า พระพุทธรูปแบบพม่าที่ปรากฏในศาสนสถานแบบพม่า – ไทใหญ่นั้น มีอายุอยู่ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2400 – 2450 โดยมีรูปแบบทางศิลปกรรมเป็นพระพุทธรูปแบบมัณฑะเลย์ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะตามอิทธิพลทางศิลปะที่ได้รับคือ พระพทธรูปแบบมัณฑะเลย์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสมัยพุกาม และพระพุทธรูปแบบมัณฑะเลย์ที่ได้รับอิทธิพลสมัยหลังพุกาม มีลักษณะสำคัญดังนี้

1. พระพทธรูปแบบมัณฑะเลย์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะพุกามแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

แบบที่ 1 ประทับนั่งโดยมีพุทธลักษณะ คือ นั่งขัดสมาธิเพชร(วัชราสนะ) ปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียงมีปลายสังฆาฏิเป็นหยักที่ราวพระถัน พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระขนงโก่ง พระนาสิกค่อนข้างสั้น พระเนตรเหลือบลง พระโอษฐ์เล็ก ริมฝีพระโอษฐ์บนบาง ริมฝีพระโอษฐ์ล่างหนา เป็นลักษณะที่เรียกตามพุทธลักษณะพม่าว่า “เตงเบลงเขว่” ซึ่งเมื่อพัฒนาการจนถึงสมัยมัณฑะเลย์ก็ยังคงพุทธลักษณะเดินนี้ไว้ แต่จะดูเรียบง่ายและสวยงามมากขึ้น โดยสามารถแบ่งลักษณะของการคลองจีวรได้ 2 ลักษณะ คือ ห่มจีวรแบบเฉียงไหล่

เดียวและครองจีวรแบบคลุมทั้งสองไหล่ พระพุทธรูปแบบห่มจีวรแบบเฉียงไหล่เดียว คือการครองห่มจีวรแบบเฉียงมีชายสังฆาฏิพาดที่พระอังสาซ้าย ส่วนพระอังสาขวาเปิด

พระพุทธรูปแบบครองจีวรคลุมทั้งสองไหล่ ซึ่งเป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นในสมัยมัณฑะเลย์ ซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมา จากจีนในช่วงจักรพรรดิกุบไลข่านเข้ามายึดครองอาณาจักรพุกาม ซึ่งนิยมสร้างพระพุทธรูปด้วยหินอ่อนและห่มครองจีวรแบบคลุมและไม่มีชายสังฆาฏิ หรือมีการทิ้งชายจีวรเป็นริ้วๆ

แบบที่ 2 เป็นแบบประทับยืน แบบศิลปกรรมคล้ายกับแบบประทับนั่ง แต่ครองจีวรแบบคลุม โดยมีพระบาททั้งสองข้างอยู่เท่ากัน คติการสร้างพระพุทธรูปยืนนั้น นิยมสร้างตามความสูงของผู้สร้างถวาย

2. พระพุทธรูปแบบมัณฑะเลย์ที่ได้รับอิทธิพลสมัยหลังพุกาม

พุทธลักษณะนี้ นิยมสร้างแบบทรงเครื่องแบบราชาภรณ์ โดยแบบออกเป็นสองลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 ทรงเครื่องด้วยฉลองพระองค์แขนยาว เป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร การสร้างพื้นผิวด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกเป็นลวดลายผ้า

ลักษณะที่ 2 ทรงเครื่องด้วยฉลองพระองค์แขนสั้น ลักษณะทางศิลปกรรมคล้ายแบบที่หนึ่ง แต่ไม่มีการสร้างลวดลายผ้า นิยมสวมเครื่องประดับแบบแถบจีบเป็นหางหงส์[1]

ในเรื่องของอานิสงส์การสร้างพระเจ้านั้น มิได้แยกแยะตามชนิดของไม้อย่างละเอียดว่าสร้างด้วยไม้ชนิดใด จะได้อานิสงส์มากน้อย แตกต่างกันเพียงใด หากแต่กล่าวว่าสร้างด้วยไม้จะได้เสวยผลอานิสงส์ 20 กัปป์ บ้างก็มีว่าสร้างด้วยไม้จันทน์และไม้มหาโพธิ์จะได้เสวยผลอานิสงส์ 70 กัปป์ ในบางครั้งก็จะอ้างถึงวัสดุอื่นด้วย[2] กล่าวว่าเจ้าของหรือศรัทธาผู้สร้างพระพุทธรูปถวายแก่พระศาสนาจะได้เสวยสุข ทั้งในเมืองคน และเมืองฟ้าตามระยะเวลาต่างๆกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะแห่งการก่อสร้างและวัสดุที่ใช้สร้าง ดังนี้

พระพุทธรูปที่เขียนบนใบไม้อย่างใบลาน	มีอานิสงส์ 5 กัปป์
พระพุทธรูปที่สลักจากหิน หยกไม้จันทน์	มีอานิสงส์ 13 กัปป์
พระพุทธรูปสลักจากท่อนไม้ต่างๆ	มีอานิสงส์ 19 กัปป์
พระพุทธรูปหล่อด้วยทองแดงหรือทองเหลือง	มีอานิสงส์ 17 กัปป์
พระพุทธรูปสร้างด้วยครั่ง	มีอานิสงส์ 20 กัปป์
พระพุทธรูปสลักจากงาช้าง	มีอานิสงส์ 20 กัปป์
พระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน	มีอานิสงส์ 32 กัปป์
พระพุทธรูปสร้างจากผลดอกไม้รักผสมน้ำรัก	มีอานิสงส์ 100 กัปป์
พระพุทธรูปสร้างจากทองคำ	มีอานิสงส์ 120 กัปป์
พระพุทธรูปสร้างจากโลหะ 5 ชนิด	มีอานิสงส์ 10,000 กัปป์
พระพุทธรูปแก้วมณี	มีอานิสงส์ อสงเขยยกัป

งานศิลปกรรมแบบพม่า – ไทใหญ่ที่สามารถพบเห็นได้ในวัดบางแห่งในสังคมเมืองลำปางนั้น เกิดขึ้นจากการเข้ามาของกลุ่มชนพม่า – ไทใหญ่ที่เข้ามาทำงานในบริษัทไม้ของอังกฤษ จึงทำให้เกิดการสร้างงานศิลปกรรมในแบบของตนขึ้นมาในพื้นที่แห่งนี้

การเข้ามาของชาวพม่า-ไทใหญ่นั้น ได้นำเอาศิลปะวิทยาการหลากหลายเข้ามาเผยแพร่ในเมืองลำปาง อาทิ สถาปัตยกรรมพม่าแบบมัณฑะเลย์ งานช่างแขนงต่างๆ ช่างแกะสลักไม้ ช่างลงรักปิดทอง ช่างปั้น ช่างก่อสร้าง ช่างเขียน ช่างหล่อพระพุทธรูป ฯลฯ ช่างเหล่านี้ได้รับการว่าจ้างให้เข้ามาทำงานให้แก่คหบดีพม่าที่

---

[1]สรยุทธ ชัยตรุณ, การศึกษารูปแบบพระพุทธรูปศิลปะพม่าในวัดเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำปาง, (เชียงใหม่: การศึกษาเฉพาะเรื่อง ภาควิชาศิลปะไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540), หน้า 118-120.

[2]สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 8, (กรุงเทพมหานคร: 2540), หน้า 4289.

อาศัยอยู่ในเมืองลำปาง เพื่อทำการสร้างวัดตามแบบแผนของศาสนสถานแบบพม่าโดยเฉพาะ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างไปจากรูปแบบการสร้างวัดของชาวล้านนา[3]

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยทำการสำรวจพระพุทธรูปที่ปรากฏในวัดพม่า-ไทใหญ่ ในเขตพื้นที่เมืองลำปาง เพื่อวิเคราะห์หาพุทธลักษณะ รูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ ทั้งทางด้านคติความเชื่อ เทคนิคการตกแต่ง รวมถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งจะได้องค์ความรู้ เพื่อใช้ในการสร้างและอนุรักษ์ รวมถึงผลักดันให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านกระบวนการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกจากคนในชุมชน โดยมีวิธีการและเครื่องมือที่สอดคล้องและเหมาะสม ที่สามารถให้ข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาภาคเอกสาร ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) สำรวจพื้นที่ศึกษาวิจัย 3) สัมภาษณ์สอบถาม สนทนากลุ่ม 4) บันทึกภาพ 5) วิเคราะห์ข้อมูล และ 6) สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษา

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลดังกล่าวนั้น พบว่าพระพุทธรูปแบบพม่าที่ปรากฏในศาสนสถานแบบพม่า – ไทใหญ่นั้น มีการสร้างด้วยเทคนิคที่แตกต่างกัน รวมไปถึงเทคนิคงานเชิงช่างและรูปแบบที่มีความหลากหลายทางด้านงานศิลปกรรม กลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีความโดดเด่นทางด้านพุทธลักษณะที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

1. เทคนิคงานแกะสลัก

เทคนิคงานแกะสลักพระพุทธรูปศิลปะพม่า-ไทใหญ่นั้น สามารถพบทั้งการแกะสลักไม้และแกะสลักหิน โดยเฉพาะหินอ่อนที่นิยมนำมาแกะสลักสร้างถวายในวัฒนธรรมพม่า-ไทใหญ่ ดังที่จะอธิบายไว้ต่อไป

พระพุทธรูปเทคนิคงานไม้แกะสลักที่พบภายในศาลาวัดจองคำนั้น ถือเป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญที่ประดิษฐานภายในวัด จากการสอบถามท่านเจ้าอาวาสวัดจองคำทำให้ทราบว่าพระพุทธรูปดังกล่าวเป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลัก เดิมตั้งอยู่ภายในจองวิหารหลังเดิม ก่อนมีการรื้อจองวิหารทิ้งในช่วง 40 ปีก่อน จึงได้ย้ายพระพุทธรูปทั้งสององค์ไว้บนกุฏิพระก่อนที่จะนำมาประดิษฐานไว้ในศาลาวัดในปัจจุบัน[4] ซึ่งรูปแบบพุทธลักษณะของพระพุทธรูปทั้งสององค์นี้ นั่งขัดสมาธิเพชร (วัชราสนะ) ปางมารวิชัย ครองจีวรคลุมทั้งสองไหล่ เห็นริ้วผ้าได้อย่างชัดเจน มีปลายสังฆาฏิเป็นหยักที่ราวพระถัน พระพักตร์ค่อนข้างกลมและหน้าพื้นเมือง พระขนงโก่ง พระนาสิกค่อนข้างใหญ่ จิกโมลีเป็นดอกบัวตูมและรูปน้ำเต้า ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพระพุทธรูปในแบบเดียวกันกับวัดในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า

พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้ ถือเป็นฝีมือช่างพื้นเมืองที่ผสมผสานกับศิลปะพม่า –ไทใหญ่ ที่ได้สร้างถวายไว้กับวัดจองคำในช่วงยุคสมัยนั้น ซึ่งอาจจะมีการผสมผสานกันทางวัฒนธรรม ปัจจุบันมีสภาพที่ชำรุด ฐานมีรอยผุและแตกกระเทาะ มีการทาสีใหม่ทับการทารักปิดทองเดิม

---

[3]พนิดา เกษรศรี, การศึกษารูปแบบงานลงรัก ปิดทอง ประดับอาคารศาสนสถานแบบพม่า ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, (เชียงใหม่: การศึกษาเฉพาะเรื่อง สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540), หน้า 21-24.

[4]สัมภาษณ์. พระอธิการฤทธิ์สุริยกานต์ เจ้าอาวาสวัดจองคำ, วันที่ 6 สิงหาคม 2554.

(ภาพที่ 1-2): พระพุทธรูปไม้แกะสลัก วัดจองคำ

พระพุทธรูปไม้แกะสลักที่วัดศรีชุม ก็เป็นพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งที่มีความสำคัญและความเป็นมาที่น่าสนใจในด้านสังคม กล่าวคือพระพุทธรูปไม้แกะสลักที่ประดิษฐานภายในมณฑปทรงโดมอังกฤษ ภายในวัดศรีชุม ถือเป็นพระพุทธรูปไม้อีกองค์ที่มีความสวยงาม โดยจากการสอบพระภายในวัดศรีชุม ได้เล่าให้ฟังว่าพระพุทธรูปองค์ดังกล่าว ได้อัญเชิญมาจากวัดท่ามะโอซึ่งในยุคนั้นวัดท่ามะโอถือเป็นวัดร้าง เจ้าอาวาสวัดศรีชุมในขณะนั้นจึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ ณ วัดศรีชุมมาจนถึงปัจจุบัน[5] ตรงกับคำให้สัมภาษณ์รองเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอก็ได้กล่าวอ้างไว้ด้วย ถึงกรณีการอัญเชิญพระพุทธรูปจากวัดท่ามะโอไปประดิษฐาน ณ วัดศรีชุมในอดีต ซึ่งช่วงเวลาที่ผ่านมาก็ได้มีการขออาราธนากลับคืน แต่ก็ได้รับการปฏิเสธมาโดยตลอด[6]

[5] สัมภาษณ์. พระครูสุตชยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดศรีชุม, วันที่ 17 มกราคม 2554.

[6] สัมภาษณ์. พระมหาสมลักษณ์ เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ, วันที่ 5 สิงหาคม 2554.

(ภาพที่ 3): พระพุทธรูปไม้แกะสลัก วัดศรีชุม

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้ คือ นั่งขัดสมาธิเพชร(วัชราสนะ) ปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียงมีปลายสังฆาฏิเป็นหยักที่ราวพระถัน พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโก่ง พระนาสิกค่อนข้างสั้น พระเนตรเหลือบลง พระโอษฐ์เล็ก ศิลปะอิทธิพลสมัยมัณฑะเลย์ มีการประดับกระจกสี ปั้นรักกระแหนะประดับ ทารักและปิดทองคำเปลว ฐานมีการตกแต่งทาหางทำงานลายคำ ด้วยลวดลายพรรณพฤกษา มีห่วงเหล็กยึดติด เพื่อใช้ในกรณีที่จะเคลื่อนย้ายไปประดิษฐานไว้บริเวณอื่น

พระพุทธรูปไม้แกะสลักอีกองค์หนึ่ง ที่ถือว่ามีความสำคัญ คือพระประธานในจองวิหารวัดศรีรองเมือง โดยมีประวัติล่าต่อๆ กันมาว่า ในอดีต(สมัยตอนปลายรัชกาลที่ 5) มีชาวบ้านพบท่อนซุงขนาดใหญ่ลอยตามแม่น้ำวังมาติดบริเวณท่าน้ำข้างวัด ชาวบ้านจึงใช้ช้างจำนวนหลายเชือกเพื่อชักลากขึ้นมาไว้ในบริเวณวัด ด้วยความใหญ่โตของท่อนซุงนั่นเอง ทำให้ชาวบ้านแตกตื่นกันมาก และได้จุดธูปเทียนบูชา กราบไหว้ขอโชคลาภตามความเชื่อของคนล้านนา ในขณะเดียวกันก็ได้เกิดฝนตกลงมาอย่างหนัก แต่ธูปเทียนที่ชาวบ้านจุดไว้กลับไม่ดับ จึงทำให้ชาวบ้านเชื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ของท่อนซุงดังกล่าว

ต่อมาจองตะก่าอินต๊ะ แม่จองตะก่าคำออน ศรีสองเมือง จึงได้รวบรวมชาวบ้านและผู้มีจิตรศรัทธาทั้งหลายร่วมบริจากเงิน เพื่อไปว่าจ้างช่างกาะสลักพระพุทธรูปจากเมืองมัณฑะเลย์ ประเทศพม่า มาทำการแกะสลักท่อนซุงไม้สักทองขนาดใหญ่ท่อนนี้เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในจองวิหารวัดศรีรองเมือง[7] โดยมีหน้าตักกว้าง 185 เซนติเมตร สูง 253 เซนติเมตร พระพุทธรูปองค์ดังกล่าวจึงถือเป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในลำปางจนถึงปัจจุบันนี้

(ภาพที่ 4): พระประธานภายในจองวิหารวัดศรีรองเมือง พระพุทธรูปไม้แกะสลักที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในลำปาง

พระพุทธรูปไม้แกะสลักอีกแห่งที่พบ คือภายในจองวิหารวัดป่าฝาง จำนวนหนึ่งองค์ประดิษฐานบนพุทธบัลลังก์ภายในจองวิหาร ถือเป็นพระพุทธรูปที่มีความสำคัญโดยมีลักษณะ นั่งขัดสมาธิเพชรปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียงคลุมไหล่ทั้งสองข้าง มีปลายสังฆาฏิเป็นหยักที่ราวพระถัน พระพักตร์รูปไข่ ศิลปะอิทธิพล

[7] สัมภาษณ์. พระอธิการชลณาทิศ เจ้าอาวาสวัดศรีรองเมือง, วันที่ 5 สิงหาคม 2554.

สมัยมัณฑะเลย์ มีการประดับกระจกสี ปั้นรักกระแหนะประดับ ทารักและปิดทองคำเปลว พระวรกายทาสีน้ำมันสีขาว ฐานเรียบเตี้ย

2. เทคนิคแกะสลักหินอ่อน

พระพุทธรูปเทคนิคนี้ ถือเป็นเทคนิคที่ช่างพม่าเมืองมัณฑะเลย์มีความชำนาญอย่างมาก และนิยมสร้างขึ้นเพื่อถวายไว้กับพระศาสนาเพื่อพุทธบูชาด้วย อีกทั้งอานิสงส์ของการสร้างถวาย ที่เชื่อว่าถ้าถวายพระพุทธรูปที่สร้างด้วยหินแล้ว จะได้รับอานิสงส์มากกว่าการสร้างพระพุทธรูปที่เขียนบนใบไม้อย่างใบลาน

อีกทั้งหินอ่านและหยกเป็นวัสดุที่มีค่าและหาง่ายในท้องถิ่น โดยเทคนิคการแกะสลักหินอ่อนและหยกขาวนี้ พบเฉพาะงานช่างพม่า โดยเฉพาะเมืองมัณฑะเลย์ ซึ่งในอดีตถือเป็นเมืองสำคัญที่มีช่างผู้ชำนาญในการแกะสลักพระพุทธรูปหินอ่อนเป็นจำนวนมาก จนเป็นเมืองสำคัญที่หัวเมืองต่างๆ ต้องเข้าไปว่าจ้างช่างแกะสลักพระพุทธรูปหินอ่อน ก่อนจะชักลากขนย้ายไปตามเมืองต่างๆ ที่ต้องการพระพุทธรูปดังกล่าว

สำหรับพระพุทธรูปแกะสลักจากหินอ่อนที่พบในเมืองลำปางนั้น พบว่ามีอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งมีขนาดไม่ค่อยใหญ่มากนัก จากการสำรวจที่ผ่านมา พบพระพุทธรูปแกะสลักจากหินอ่อนที่พบภายในจองวิหารวัดศรีรองเมืองนั้น มีอยู่จำนวนสององค์ องค์แรกประทับนั่งขัดสมาธิเพชร(วัชราสนะ) ปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียงมีปลายสังฆาฏิเป็นหยักที่ราวพระถัน พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโก่ง พระนาสิกค่อนข้างสั้น พระเนตรเหลือบลง พระโอษฐ์เล็ก มีร่องรอยการปิดทองคำเปลวถือเป็นพระพุทธรูปศิลปะสมัยมัณฑะเลย์ ที่นิยมสร้างพระพุทธรูปด้วยหินอ่อน

(ภาพที่ 5): พระพุทธรูปด้วยหินอ่อนปางมารวิชัย วัดศรีรองเมือง

พระพุทธรูปหินอ่อนอีกองค์หนึ่งที่พบในวัดศรีรองเมืองนี้ เป็นปางไสยาสน์ ครองจีวรห่มเฉียง ปลายสังฆาฏิย้อยเป็นริ้วๆ พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระขนงโก่ง พระนาสิกค่อนข้างสั้น พระเนตรเหลือบลง พระโอษฐ์เล็ก มีร่องรอยการทาหางแล้วปิดทองในส่วนของผ้าสบงจีวร

ในส่วนของพระพุทธรูปหินอ่อนที่พบบริเวณซุ้มเจดีย์ประจำทิศ ภายในวัดป่าฝางนั้น ก็ถือเป็นพระพุทธรูปหินอ่อนแกะสลักที่มีขนาดที่ใหญ่และสมบูรณ์ที่สุดเมื่อเทียบกับที่พบภายในวัดพม่า – ไทใหญ่ในนครลำปาง โดยมีจำนวนทั้งหมด 8 องค์ ตามจำนวนทิศทั้ง 8 ซึ่งมีพุทธลักษณะที่คล้ายกับพระพุทธรูปแกะสลักจากหินอ่อนที่พบภายในจองวิหารวัดศรีรองเมืองดังที่กล่าวไว้ข้างต้น แต่พระพุทธรูปหินอ่อนแกะสลักในวัดป่าฝางนี้ได้รับการทารัก ทาหางแล้วปิดทองคำเปลว จนเป็นสีทองอร่ามทั้งองค์ ทำให้ดูแล้วไม่สามารถรู้ได้ด้วยตาเปล่าว่าเป็นงานแกสลักหินอ่อน ซึ่งการทารักปิดทองพระพุทธรูปดังกล่าวนี้ ได้ทำคราวเดียวกับการบูรณะปิดทององค์พระธาตุเจดีย์วัดป่าฝางในปี 2551 ที่ผ่านมา[8]

(ภาพที่ 7-9): พระพุทธรูปหินอ่อนแกะสลักประดับซุ้มประจำทิศ เจดีย์ในวัดป่าฝาง

ในส่วนของพระพุทธรูปหินอ่อนอีกรูปแบบหนึ่งที่พบในวัดพม่า – ไทใหญ่ในเขตอำเภอเมืองลำปางนั้นจะเป็นพระพุทธรูปที่มีขนาดเล็กและไม่ค่อยสลักลวดลายละเอียดมากเท่าไหร่นัก การตกแต่งมักจะใช้สีน้ำมันหลายๆ สีในการทาตกแต่ง เพราะเป็นพระที่มีการสร้างไว้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่ศรัทธาได้เช่าบูชาถวายไว้กับวัด ดังนั้นทั้งขนาดและรายละเอียดจึงแตกต่างไปจากรูปแบบเดิม อีกทั้งยุคสมัยที่เปลี่ยนไป การสร้างถวายพระพุทธรูปหินอ่อนขนาดใหญ่จึงค่อนข้างหายากและไม่สะดวกสบายในการสรรหานำมาถวาย พระพุทธรูปหินอ่อนขนาดเล็กจึงเป็นที่นิยมสร้าง และนิยมเช่าบูชามาถวายไว้กับวัดในชุมชนตน ซึ่งรูปแบบของพุทธลักษณะส่วนใหญ่ ก็จะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์ ด้วยฉลองพระองค์แขนยาว เป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สวมมงกุฎชะฎา ประทับนั่งบนฐานเรียบเตี้ย มีผ้าทิพย์คลุมไว้ ดังที่พบพระพุทธรูปในลักษณะนี้ภายในวัดป่าฝาง

[8] สัมภาษณ์. พระพิษณุพล เจ้าอาวาสวัดป่าฝาง, วันที่ 5 สิงหาคม 2554.

(ภาพที่ 10-12): พระพุทธรูปด้วยหินอ่อนถวายเป็นพุทธบูชา วัดป่าฝาง

3. เทคนิคงานหล่อโลหะ

เทคนิคการหล่อโลหะสำริด ก็เป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่นิยมทำกันในหมู่ช่างพม่า ซึ่งมีเทคนิควิธีที่คล้ายคลึงกับช่างหล่อโลหะทั่วไป กล่าวคือ หลังจากเตรียมดินที่ผสมแล้ว หรือเรียกภาษาพื้นบ้านว่า ดินเพ็ก นี้ไปปั้นขึ้นองค์พระพุทธรูป โดยเริ่มจากฐานก่อน การปั้นหุ่นแกนดินต้องรอให้ฐานแกนดินแห้งเสียก่อน ถึงจะปั้นองค์พระต่อขึ้นไปเรื่อยๆ เมื่อปั้นหุ่นพระพุทธรูปด้วย ดินเพ็ก หรือดินหยาบเรียบร้อยแล้ว ก็ทิ้งไว้ให้แห้งก่อนที่จะประกบหรือการบุขี้ผึ้ง โดยช่างจะนำเอาขี้ผึ้งสีแดงที่เป็นแผ่นมาบุเข้ากับแกนหุ่นดิน ให้ทั่วองค์พระพุทธรูป แล้วขูดแต่งให้เรียบ หลังจากนั้นนำมูลวัว และดินตำละเอียดผสมกับน้ำทาทั่วแกนหุ่นพระพุทธรูป 3 รอบ เพื่อยึดขี้ผึ้งกับดินที่หุ้ม เมื่อทามูลวัวแล้วจะนำตะปูมาตอกให้ทั่วแกนหุ่น เพื่อยึดดินข้างในขี้ผึ้งกับดินข้างนอกขี้ผึ้ง เมื่อแห้งแล้วนำดินหยาบซึ่งได้จากดินเหนียวผสมแกลบมาพอกทับอีก 2 ชั้น แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง

หลังจากที่ดินหุ้มองค์พระแห้งดีแล้ว ช่างจะกลับหุ่นองค์พระพุทธรูปโดยเอาฐานพระขึ้นข้างบน เพื่อทำปากจอกไว้สำหรับให้ขี้ผึ้งไหลออก และเป็นทางสำหรับหล่อทองเหลืองเข้าแล้วนำหุ่นพระพุทธรูปขึ้นไว้บนเตาสุมไฟเพื่อสำรองขี้ผึ้งออกมาให้หมด ก่อนที่จะยกเบ้าทองเหลืองขึ้นเทลงตรงปากจอกที่ฐานองค์พระจนเต็มทิ้งไว้ให้เย็นประมาณ 2 วัน

ทิ้งให้องค์พระพุทธรูปเย็นลง ช่างจะตะแคงองค์พระพุทธรูปลง ทุบดินภายนอกออกและกระทุ้งดินข้างในออกด้วย ตัดตะปู ตัดชนวน อุดรูรั่วของทองเหลือง โดยการเชื่อมตามรอยรั่วให้เรียบร้อย ก็จะได้พระพุทธรูปทองเหลืองที่ไม่สวยนัก หลังจากนั้นจึงใช้กระดาษทราบหยาบขัดผิวให้เรียบ ใช้ตะไบไฟฟ้า ขัดให้ขึ้นเงาสวยงามก่อนที่จะนำไปทารัก ทาหาง ประดับกระจกปั้นรักกระแหนะต่อไป

จากการศึกษาสำรวจรูปแบบพระพุทธรูปเทคนิคงานหล่อสำริดในวัดพม่า-ไทใหญ่ในนครลำปางนี้ พบว่ามีพระพุทธรูปเทคนิคดังกล่าวจำนวน 8 องค์ ซึ่งทั้ง8 องค์นี้ ล้วนแล้วแต่เป็นงานสกุลช่างหล่อจากเมืองมัณฑะเลย์ โดยมีรูปแบบทางด้านศิลปกรรมพุทธลักษณะที่เหมือนกัน รวมถึงช่วงเวลาที่ถูกนำมาถวายให้วัดนั้นอยู่ในช่วงระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน ดังที่พบภายในวัดดังต่อไปนี้

1. วัดศรีชุม จำนวน 2 องค์ สมบูรณ์ 1 องค์ ชำรุดเพราะถูกไฟไหม้ 1 องค์ ประดิษฐาน ณ กุฏิพระและจองวิหาร ตามลำดับ[9]

[9] สถานภาพของข้อมูล ณ วันที่ 7 พฤษาคม พ.ศ. 2553. ปัจจุบันถูกไฟไหม้ชำรุดเสียหายไปหมดแล้ว

2. วัดท่ามะโอจำนวน 1 องค์ ประดิษฐาน ณ อาคารเตปิฏกะมัญชรี
3. วัดป่าฝางจำนวน 1 องค์ ประดิษฐาน ณ จองวิหาร
4. วัดจองคาจำนวน 1 องค์ ประดิษฐาน ณ จองวิหารตึก
5. วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามจำนวน 1 องค์ ประดิษฐาน ณ มณฑปปราสาท
6. วัดศรีรองเมืองจำนวน 2 องค์ ประดิษฐาน ณ จองวิหาร

พระพุทธรูปดังกล่าว ทรงประทับนั่งโดยมีพุทธลักษณะ คือ นั่งขัดสมาธิเพชร(วัชราสนะ) ปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียงมีปลายสังฆาฏิเป็นหยักที่ราวพระถัน พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระขนงโก่ง พระนาสิกค่อนข้างสั้น พระเนตรเหลือบลง พระโอษฐ์เล็ก

(ภาพที่ 13): พระพุทธรูปสำริดวัดท่ามะโอ ประดิษฐาน ณ มณฑปปราสาท ภายในอาคารเตปิฏกะมัญชรี

(ภาพที่ 14): พระพุทธรูปสำริดวัดป่าฝาง ประดิษฐาน ณ จองวิหาร

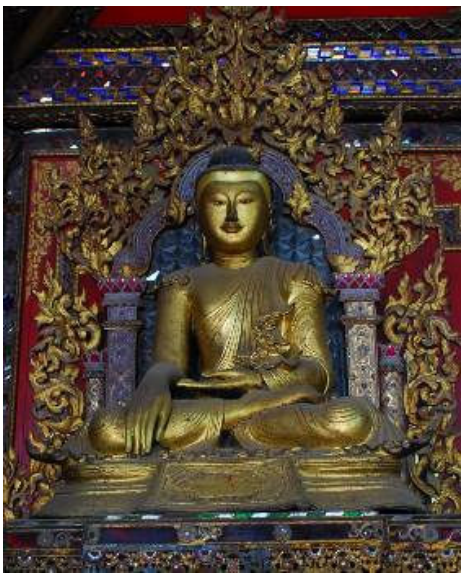

(ภาพที่ 15-16): พระพุทธรูปสำริดวัดศรีรองเมือง ประดิษฐาน ณ จองวิหาร

พระพุทธรูปองค์นี้ (ภาพที่16) มีขนาดหน้าตักกว้าง 56 เซนติเมตร สูง 77 เซนติเมตร ตามประวัติและจารึกใต้ฐานแปลความได้ว่า " ปี 2454 แม่เฒ่าคำแปง มณีนันท์ และลูกคือแม่เฒ่าบัวคำและพ่อเฒ่าขุนอนุมัติสามี พร้อมด้วยญาติมิตร ร่วมเป็นเจ้าศรัทธา ถวายไว้วัดศรีรองเมือง"[10] ทั้งนี้ก็ได้สร้างฐานไม้แกะสลักปั้นรักประดับกระจกถวายไว้ด้วย ซึ่งงานศิลปกรรมดังกล่าวนี้ เป็นงานช่างจากเมืองมัณฑะเลย์ ที่เจ้าศรัทธาได้เป็นผู้ว่าจ้างและสร้างถวายไว้กับวัดในปี พ.ศ. 2454

พระพุทธรูปสำริดอีกองค์ที่อยู่ภายในจองวิหารวัดศรีรองเมืองนี้ มีขนาดหน้าตัก 63 เซนติเมตร สูง 106 เซนติเมตร ประดิษฐานภายในตู้กระจก บนหลังตู้มีเจดีย์จำลองห้าองค์ จากการสัมภาษณ์ท่านเจ้าอาวาสได้ความว่า พระพุทธรูปสำริดองค์ดังกล่าว พ่อเลี้ยงคำหมั้น มณีนันท์ และครอบครัวญาติมิตรได้เป็นเจ้าภาพ เจ้าศรัทธาจัดหามาจากเมืองมัณฑะเลย์และนำมาถวายไว้ในจองวิหารนี้ ในปี พ.ศ. 2454 ด้วยเช่นกัน

4. **เทคนิคงานปูนปั้น**

การสร้างพระพุทธรูปเทคนิคปูนปั้นนี้ ถือเป็นเทคนิคที่นิยมทำกันทั่วไปเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากหาวัสดุได้ง่ายในท้องถิ่น แต่จะแตกต่างไปจากเทคนิคอื่นบ้าง ในกรณีการสร้าง กล่าวคือการจะสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นนั้น จะต้องนำตัวช่างมาสร้าง ณ จุดที่จะสร้าง โดยไม่มีการเคลื่อนย้ายไปไหนอีก ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปด้วยเทคนิคนี้ เจ้าศรัทธาจะต้องหาช่างปั้นพระจากเมืองต่างๆ เพื่อนำมาสร้างพระพุทธรูปให้กับวัดที่ตนเป็นเจ้าศรัทธา ซึ่งเทคนิคนี้เอง เป็นเทคนิคที่ทำให้เกิดฝีมือช่างที่หลากหลาย ทั้งช่างจากเมืองมอญ ช่างไทใหญ่ในรัฐฉาน หรือแม้แต่ช่างที่นำมาจากเมืองมัณฑะเลย์ที่ถนัดในเทคนิคการหล่อและการแกะ ก็ถูกว่าจ้างนำตัวมาปั้นพระพุทธรูปตามวัดต่างๆ โดยเฉพาะพระประธานภายในจองวิหารและภายในอุโบสถ มักจะเป็นเทคนิคงานปั้นแทบทั้งสิ้น ดังที่พบภายในวัดท่ามะโอ วัดป่ารวก วัดม่อนปู่ยักษ์ วัดม่อนจำศีล วัดศรีชุม เป็นต้น

ในเรื่องของพุทธลักษณะและการตกแต่ง พระพุทธรูปปูนปั้นนั้น ไม่มีรูปแบบที่เป็นแบบแผนที่ตายตัว เนื่องด้วยเกิดขึ้นจากฝีมือช่างตามแต่ละพื้นที่ แต่ก็ยังคงพื้นฐานคติความเชื่อเดิมไว้รวมไปถึงรูปแบบที่มีการรับ

[10] ถอดจารึก, วีระศักดิ์ ของเดิม, วันที่ 5 สิงหาคม 2557.

เอาวัฒนธรรมและอิทธิพลของกันและกันในการสร้างงาน ซึ่งโดยรวมแล้วมักจะเป็นการปั้นรักกระแหนะประดับกระจก ทารกทาหางแล้วปิดทอง ซึ่งเทคนิควิธีดังกล่าวนี้จะร่วมสมัยกับศิลปะมัณฑะเลย์ ดังที่พบในวัดดังที่กล่าวไว้ข้างต้น พระพุทธรูปปูนปั้นกลุ่มนี้ ได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปะมัณฑะเลย์สมัยหลังพุทธลักษณะนี้นิยมสร้างแบบทรงเครื่องแบบราชาภรณ์ เช่นสวมชฎาทรงเทริด เป็นต้น บางองค์มีการสร้างพื้นผิวด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกเป็นลวดลายผ้า เช่นพระพุทธรูปปูนปั้นภายในอุโบสถวัดป่าฝาง เป็นต้น

(ภาพที่ 17): การสร้างพื้นผิวด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกเป็นลวดลายผ้า พระพุทธรูปปูนปั้นภายในอุโบสถวัดป่าฝาง

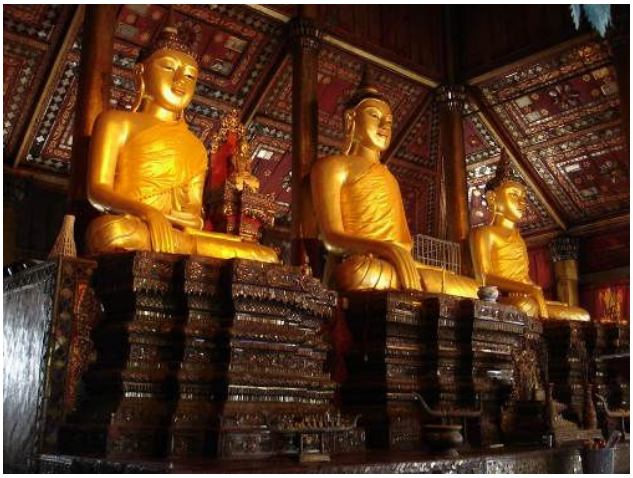

(ภาพที่ 18): พระพุทธรูปปูนปั้น ประดิษฐาน ณ จองวิหารวัดม่อนปู่ยักษ์

5. **เทคนิคปั้นรักสมุก**

เทคนิคงานปั้นรักสมุกนี้ นับเป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่ได้รับความนิยมในพื้นที่แถบนี้ รวมไปถึงรัฐฉานประเทศพม่าด้วย โดยพระพุทธรูปที่สร้างด้วยเทคนิคนี้จะมีขนาดเล็กกระทัดรัด ไม่ใหญ่จนเกินไปเนื่องจากข้อจำกัดด้านกายภาพของวัสดุที่นำมาเป็นส่วนประกอบ ซึ่งวิธีดังกล่าวนี้จะต้องเตรียมดอกไม้แห้งซึ่งเป็นวัสดุหลัก โดยเฉพาะดอกไม้ที่ได้นำมาไหว้พระในวัดนั้น มักจะนิยมนำมาตากแดดให้แห้ง ก่อนจะนำไปบดเป็นผงละเอียด บางครั้งก็มักนำดอกไม้เหล่านั้นไปเผาให้เป็นขี้เถ้า ก่อนนำมาผสมยางรัก ผสมให้เข้ากันพอที่จะนำมาปั้นขึ้นรูปได้ ทิ้งไว้ให้แห้งสนิทก่อนจะนำมาทารักทาหางแล้วปิดทองคำเปลวตามลำดับ

จากการสำรวจ พบการสร้างพระพุทธรูปด้วยเทคนิคนี้ที่วัดป่าฝางหนึ่งองค์ ซึ่งปัจจุบันมีสภาพชำรุดบริเวณพระพักตร์และต้นพระกร แตกกระเทาะหลุดร่อน เนื่องจากเทคนิคดังกล่าวถึงจะมีความแข็งก็ตาม แต่ไม่แกร่งและเหนียวเหมือนไม้ เวลาถูกความร้อนและได้รับความกระทบกระเทือนก็มักจะแตกหักได้ง่าย จึงทำให้งานศิลปกรรมที่สร้างด้วยเทคนิคนี้ชำรุดเสียหายและหาดูได้ยาก เนื่องจากคนเมืองรวมไปถึงชาวพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่า เมื่อพระพุทธรูปแตกหักเสียหายก็มักจะนำไปไว้นอกวัด หรือนำไปป่นสลายทำเป็นผงมวลสารในการสร้างวัตถุมงคลต่างๆ ต่อไป

(ภาพที่ 19): พระพุทธรูปเทคนิคปั้นรักสมุก วัดป่าฝาง

6. **เทคนิคงานเครื่องเขิน**

การสร้างพระพุทธรูปโดยเทคนิคนี้ ช่างพม่าเรียกว่า man hpaya ช่างไทใหญ่ เรียกว่า “ซาโล” และภาษาอังกฤษเรียกว่า dry lacquer เป็นเทคนิคที่นิยมมาก โดยการสร้างนั้น เริ่มต้นจากการขึ้นรูปด้วยการปั้นดินเหนียวให้เป็นรูปพระพุทธรูป ซึ่งในขณะที่ดินเหนียวกำลังหมาดๆ จะใช้กระดาษชุบน้ำฉีกปะคล้ายกับ papier mache’ จากนั้นจึงใช้ผ้าสบงหรือจีวรเก่าของพระสงฆ์มาลงยันต์และคาถา แล้วนำผ้าไปชุบน้ำยางรักให้เปียกพันรอบหุ่นดินจนคล้ายมัมมี่ แล้วเคลือบยางรักตามด้วยขี้เลื่อยที่ผสมผงดอกไม้แห้งยางรักและกระดาษ ทำแบบนี้เป็นชั้นๆ จนได้ขนาดความหนาพอที่จะทำให้โครงสร้างพระพุทธรูปอยู่ตัว จากนั้นปล่อยให้แห้งเองในห้องที่มีความชื้นและไม่ถูกแสงแดด เมื่อยางรักแห้งสนิทก็นำองค์พระพุทธรูปที่ได้ไปแช่น้ำ เพื่อให้โครงสร้างที่เป็นดินเหนียวด้านใน ละลายออกไปซึ่งทำให้ได้โครงสร้างที่กลวงและที่มีน้ำหนักเบามาก ส่วนเทคนิกการประดับ

ตกแต่งนั้น มักจะขัดพื้นผิวให้เรียบสนิทด้วยใบข่อยแห้ง ก่อนจะตกแต่งด้วยกระจกสีแล้วปั้นรักกระแหนะ ก่อนจะทารักปิดทองคำเปลว เป็นอันเสร็จ

เทคนิคการสร้างพระพุทธรูปเครื่องเขิน dry lacquer นี้ สืบเนื่องจากชาวพม่ามีวัฒนธรรมถวายพระพุทธรูปไว้ตามวัดหรือถ้ำบนยอดดอยสูง การขนย้ายของเบาเช่นนี้ทำให้สะดวกต่อการเดินทางและขนส่งในพื้นที่ที่หางไกล ซึ่งเทคนิคดังกล่าวนี้ถือเป็นเอกลักษณ์ของการสร้างพระพุทธรูปของช่างพม่าที่ไม่เหมือนสกุลช่างไหนในดินแดนแถบนี้

จากการศึกษาสำรวจ สามารถพบพระพุทธรูปที่สร้างด้วยเทคนิคนี้จำนวน 7 องค์ องค์แรก ประดิษฐานภายในอุโบสถวัดศรีชุม องค์ที่สองประดิษฐานภายในจองวิหารวัดม่อนปู่ยักษ์ องค์ที่สามประดิษฐานที่วัดท่ามะโอ องค์ที่สี่ และสามองค์สุดท้ายประดิษฐานที่วัดไชยยาทุ่งล้อม (วัดจู้ดทุ่ง) ซึ่งทั้ง 7 องค์นี้ สร้างโดยเทคนิคการสร้างพระพุทธรูปเครื่องเขิน dry lacquer โดยเป็นพระพุทธรูปแบบมัณฑะเลย์ พุทธลักษณะนี้นิยมสร้างแบบทรงเครื่องแบบราชาภรณ์ ทรงเครื่องด้วยฉลองพระองค์แขนยาว เป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร การสร้างพื้นผิวด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกเป็นลวดลายผ้า

สำหรับพระพุทธรูปเครื่องเขินวัดศรีชุมนั้น ถือเป็นองค์ที่มีความสมบูรณ์ในระดับหนึ่งเพราะส่วนยอดชฎาได้หลุดหายไป ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย ทรงเครื่องด้วยฉลองพระองค์แขนยาว เป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สวมสังวาลแบบกษัตริย์ มีผ้าทิพย์พาดบริเวณกลางฐานประดับตกแต่งด้วยการปั้นรักกระแหนะประดับกระจกสี ทารักทาหางก่อนปิดทองคำเปลวทั้งองค์

พระพุทธรูปเครื่องเขินวัดม่อนปู่ยักษ์ ถือเป็นองค์ที่มีความสมบูรณ์อีกองค์หนึ่ง ซึ่งมีลักษณะและรูปแบบเช่นเดียวกับพระพุทธรูปเครื่องเขินของวัดศรีชุม แต่เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2550 ถูกคนร้ายทุบทำลายจนแตกกระจัดกระจายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ทำให้คณะสงฆ์และชาวบ้านต้องช่วยกันบูรณะซ่อมแซม โดยคณาจารย์จากคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นำโดยอาจารย์ปฐม พัวพันสกุล, อาจารย์วันทนา พัวพันสกุล, อาจารย์ฉลองเดช คูภานุมาต, และอาจารย์ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี ซึ่งเริ่มดำเนินการบูรณะตั้งแต่เดือนมกราคม 2551 แล้วเสร็จเดือนมีนาคม 2552 จนทำให้พระพุทธรูปองค์ดังกล่าวกลับมาสู่สภาพเดิม

พระพุทธรูปเครื่องเขินอีกองค์ที่พบที่วัดท่ามะโอ ก็มีลักษณะและรูปแบบเช่นเดียวกับพระพุทธรูปเครื่องเขินของวัดศรีชุมและวัดม่อนปู่ยักษ์ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ซึ่งจากการสอบถามประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปองค์นี้จากรองเจ้าอาวาสวัด ได้ความว่าพระพุทธรูปเครื่องเขินองค์ดังกล่าว ท่านพระอาจารย์อู ธัมมานันทะ ธัมมาจริยะ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ได้อาราธนาอัญเชิญมาจากวัดแห่งหนึ่งในอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประมาณ 40- 50 ปีก่อน ซึ่งในขณะนั้น ท่านและคณะศรัทธาต้องการพระพุทธรูปที่มีขนาดเล็กและมีน้ำหนักเบาเพื่อง่ายต่อการอัญเชิญลงมาสรงน้ำในช่วงประเพณีสงกรานต์ ซึ่งก่อนหน้านี้ต้องอัญเชิญพระพุทธรูปทองสำริดขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมากลงมาเป็นประจำ การที่ท่านได้อัญเชิญพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวจามแม่สะเรียงมาประดิษฐาน ณ วัดท่ามะโอในครั้งนั้น ทำให้คณะศรัทธาและพระสงฆ์ สามเณรภายในวัดตื่นเต้นที่ได้เห็นพระพุทธรูปที่มีน้ำหนักเบา และใช้สรงน้ำในวันสงกรานต์มาจนถึงปัจจุบันนี้

(ภาพที่ 20): พระพุทธรูปเครื่องเขินวัดจองคำ

พระพุทธรูปเครื่องเขินวัดจองคำ ถือเป็นองค์ที่มีความสมบูรณ์และมีลักษณะที่แตกต่างไปจากสามองค์ที่กล่าวมาในข้างต้น คือมีลักษณะที่คล้ายกับพระพุทธรูปที่สร้างโดยเทคนิคงานหล่อทองสำริด ซึ่งได้รับอิทธิพลจากช่างมัณฑะเลย์อย่างเห็นได้ชัด มีขนาดองค์ที่ใหญ่ โดยมีพุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิเพชร (วัชราสนะ) ปางมารวิชัย ครองจีวรห่มเฉียงแบบเฉียงไหล่เดียว มีปลายสังฆาฏิเป็นหยักที่ราวพระถัน พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระขนงโก่ง พระนาสิกค่อนข้างสั้น พระเนตรเหลือบลง พระโอษฐ์เล็ก ริมฝีพระโอษฐ์บนบาง ริมฝีพระโอษฐ์ล่างหนา เป็นลักษณะที่เรียกตามพุทธลักษณะพม่าว่า “เตงเบลงเขว่” หน้าฐานพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวมีหัวช้างโผล่ออกมาตรงกลางสองเชือก ตกแต่งด้วยเทคนิคปั้นรักรักแหนะประดับกระจก ทารัก ทาหางแล้วปิดทองคำเปลว ถือเป็นพระพุทธรูปเครื่องเขินองค์หนึ่งที่มีความสำคัญและสวยงามมาก งานในลักษณะนี้หาดูได้ยาก ซึ่งปัจจุบันทางวัดได้เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี

7. **เทคนิคงานสาน (พระเจ้าอินทร์สาน)**

เทคนิคพระเจ้าไม้สานนี้ เป็นเทคนิคที่ชาวไทใหญ่ ในรัฐฉาน ใช้สร้างพระพุทธรูปไว้กราบไหว้บูชา คือใช้หวายหรือไม้ไผ่ที่จักแล้ว มาสานขึ้นเป็นองค์พระพุทธรูป ก่อนจะทำการตกแต่งผิว ด้วยการทารักหลายๆชั้น แล้วขัดผิวให้เรียบเนียนก่อนทำการปิดทองคำเปลว ซึ่งพระที่สร้างขึ้นด้วยงานเทคนิคนี้เรียกกันว่า “พระเจ้าอินสาน” หมายความว่า “พระพุทธรูปที่พระอินทร์มาสานไว้” (พระเจ้าในภาษาไทใหญ่และล้านนา แปลว่าพระพุทธรูป) ใช้เป็นชื่อเรียก พระพุทธรูปที่สานทุกองค์ งานในเทคนิคนี้ถือว่ามีความยากมาก ต้องใช้ช่างที่ชำนาญและรู้เรื่องสัดส่วนของพระพุทธรูปมาสร้าง ซึ่งด้วยความยากดังกล่าวเมื่อสร้างพระพุทธรูปเสร็จแล้ว จึงเกิดความอัศจรรย์ใจ คล้ายกับพระพุทธรูปองค์นี้สร้างเสร็จด้วยมนุษย์ไม่ได้ ต้องใช้นามพระอินทร์ในการสร้างเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระพุทธรูป ซึ่งจากการสำรวจ พบพระพุทธรูปในลักษณะนี้เพียงที่เดียว คือพระเจ้าอินทร์สานวัดจู้ดทุ่ง หรือวัดไชยยาทุ่งล้อม อำเภอเกาะคา ถือเป็นพระพุทธรูปอินทร์สานที่มีความใหญ่ที่สุดในจังหวัดลำปางที่มีความน่าสนใจและควรได้รับการอนุรักษ์ ส่วนอีกหนึ่งองค์ที่ได้รับการสร้างขึ้นใหม่ เป็นพระเจ้า

อินทร์สานปางไสยาสน์ ที่สานด้วยตอกทั้งองค์ มีความยาวขององค์พระพุทธรูป 12 เมตร 2 เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ที่ สำนักสงฆ์พระธาตุจอมก้อย หมู่ 8 ต.บ้านขอ อ.เมืองปาน จ.ลำปาง ที่มีความงดงามและโดดเด่น และเป็นเพียงองค์เดียวในประเทศไทย ที่วัสดุการสร้างมีความแปลกและสวยงามแตกต่างจากพระพุทธรูปทั่ว ไป เพราะใช้เส้นตอกสานให้เป็นองค์พระพุทธรูป จนเป็นที่มา และเรียกกันว่า “พระเจ้าตอกสาน”

(ภาพที่ 21): พระเจ้าอินทร์สานวัดจู้ดทุ่ง หรือวัดไชยยาทุ่งล้อม

สรุปผล

จากการเก็บข้อมูล สามารถสรุปผลได้ว่าพระพุทธรูปศิลปะพม่า – ไทใหญ่ ที่ปรากฏในนครลำปางมีเทคนิคในการสร้างรวมทั้งสิ้น 7 เทคนิค คือ 1) งานแกะสลักด้วยไม้ 2) งานแกะสลักหินอ่อน 3) งานหล่อโลหะ 4) งานปูนปั้น 5) งานปั้น-กดพิมพ์รักสมุก 6) งานแมนเพียยา (เทคนิคเครื่องเขิน) 7) งานสาน(พระเจ้าอินทร์สาน) จากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ทำการสำรวจ จำนวน 13 แหล่ง(วัด) ซึ่งจากการเก็บข้อมูลทำให้สามารถจำแนกประเภทและอายุสมัยออกเป็นช่วงพุทธศตวรรษ คือปรากฏตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 รวมทั้งได้รวบรวมรูปแบบและลักษณะของการประดับตกแต่งพระพุทธรูป อันเป็นเอกลักษณ์ของสกุลช่างพม่า – ไทใหญ่ ที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและเข้ามาทำกิจการป่าไม้ในลำปางสมัยนั้น ทั้งนี้ขอมูลดังกล่าวได้นำมาวิเคราะห์ตีความการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านคติความเชื่อเทคนิคการตกแต่ง รวมถึงลักษณะของพระพุทธรูปศิลปะพม่า – ไทใหญ่ ที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้นั้น สามารถนำไปใช้ในการสร้างและอนุรักษ์ รวมถึงผลักดันให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในอนาคต

นอกจากนี้หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้าไปให้ความรู้ ความเข้าใจในการอนุรักษ์รักษาพุทธศิลปกรรมดังกล่าว ชี้ให้ชุมชนเห็นคุณค่าและความสำคัญ เพื่อเป็นการปลุกจิตสำนึกรักและหวงแหงมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตน ซึ่งในอนาคตชุมชนอาจจะเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุและเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม โดยชุมชนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเพื่อเป็นฐานข้อมูลเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการต่อไป

เอกสารอ้างอิง

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **ศิลปะกับชีวิต.** กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อ 1999. 2542.

สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ผาสุก อินทราวุธ. และวรณัย พงศาชลากร. **อัฟกานิสถาน**

แหล่งผลิตพระพุทธรูปองค์แรกในโลก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน. 2545).
สุจิตต์ วงษ์เทศ. **กรุงเทพฯมาจากไหน?.** กรุงเทพมหานคร: มติชน. 2548.
สรยุทธ ชัยดรุณ. **การศึกษารูปแบบพระพุทธรูปศิลปะพม่าในวัดเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำปาง**. เชียงใหม่: ภาควิชาศิลปะไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2540.
สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 8. (2540). กรุงเทพมหานคร.
พนิดา เกษรศรี. **การศึกษารูปแบบงานลงรัก ปิดทอง ประดับอาคารศาสนสถานแบบพม่า ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง**. เชียงใหม่: ภาควิชาศิลปะไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . 2540.
พระอธิการฤทธิ์สุริยกานต์. เจ้าอาวาสวัดจองคำ. สัมภาษณ์. วันที่ 6 สิงหาคม 2554.
พระครูสุตชยาภรณ์. เจ้าอาวาสวัดศรีชุม. สัมภาษณ์. วันที่ 17 มกราคม 2554.
พระมหาสมลักษณ์. เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ.สัมภาษณ์. วันที่ 5 สิงหาคม 2554.
พระอธิการชลฌาทิศ. เจ้าอาวาสวัดศรีรองเมือง. สัมภาษณ์. วันที่ 5 สิงหาคม 2554.
พระพิษณุพล. เจ้าอาวาสวัดป่าฝาง. สัมภาษณ์. วันที่ 5 สิงหาคม 2554.